tıp, mimarlık, mühendislik ve diş hekimliği gibi alanlar uzun bir çıraklık dönemi ve tecrübe istiyorsa tefsir, hadis, fıkıh, kelam (akaid) ve tarihiyle İslami ilimler de derinleşmeye ihtiyaç duyar. İmam Gazzâlî'nin belirttiği gibi "(Fıkıh, usûl ve kelâm ulemasından) her biri, her ne kadar başka bir ilmi tahsil etmiş olsa da tahsil etmediği ilme nisbetle avama benzer." Uzmanlık alanı dışına çıkıp konuşarak haddini bilmeyenler hakkında İbn Hacer el-Askalânî şöyle der: "Adam, ihtisası dışına çıkıp konuştuğu zaman işte böyle acayip garip şeyler söyler!"

Hz. Ali (r.a) diyor ki: "Gerçek fakih (âlim), insanları Allah'ın (c.c) rahmetinden ümitsizliğe sevk etmeyen, Allah'ın (c.c) azabından onları emin kılmayan, ilahi yasaklar konusunda onlara ruhsat kapısını açmayan ve Kur'an'ı bırakıp da başka bir şeye rağbet etmeyen kimsedir. Haberiniz olsun, anlayış ve kavrayışın olmadığı bir ilimde hayır yoktur. Dikkat edin, düşünüp ibret dersi çıkarılmayan bir Kur'an okuyuşunda hayır yoktur. Yine tefekkürün olmadığı bir kullukta da hayır yoktur."

BİLGİ KUTUSU

Hadislerde "kavrayış, idrak, bir şeyin hakikatine varma" gibi manalarda kullanılan fıkıh kelimesi, İslam hukukunda kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesi anlamına gelmektedir. Fıkıh ilminde derinleşmiş kişiye ise fakih denir.

3. İLME TEŞVİK

1- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ."

Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İlim talep etmek her Müslüman'a farzdır."*[15]

2- عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سَلُوااللّٰهَ عِلْمًا نَافِعًا وَتَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ."

Câbir'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Allah'tan faydalı ilim isteyin, fayda vermeyecek bilgiden Allah'a sığının!"*[16]

BİLGİ KUTUSU

"Ya ilim öğreten ya ilim öğrenen ya da ilim dinleyen ol. Dördüncüsü olma, helak olursun."

(Dârimi, İlim, 254)

15 İbn Mace, Mukaddime, 17.
16 İbn Mâce, Duâ, 3.

3 عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ ذَهَبَ الرِّجَالُ بِحَدِيثِكَ فَاجْعَلْ لَنَا مِنْ نَفْسِكَ يَوْمًا نَأْتِيكَ فِيهِ تُعَلِّمُنَا مِمَّا عَلَّمَكَ اللهُ قَالَ "اِجْتَمِعْنَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا" فَاجْتَمَعْنَ فَأَتَاهُنَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَّمَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَهُ اللهُ ثُمَّ قَالَ" مَا مِنْكُنَّ مِنْ امْرَأَةٍ تُقَدِّمُ بَيْنَ يَدَيْهَا مِنْ وَلَدِهَا ثَلَاثَةً إِلَّا كَانُوا لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ" فَقَالَتْ امْرَأَةٌ وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ".

Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) rivayet edildiğine göre bir kadın (Enes'in annesi Ümmü Süleym) Rasûlullah'a (s.a.v) gelerek,

— Yâ Rasûlallah! Erkekler senin hadisini, sözlerini ve konuşmalarını alıp götürmekte (ve seni dinlemek için bize fırsat düşmemekte)dir. Bize de bir gün ayır, o gün sana gelelim, Allah'ın sana öğrettiklerinden bize öğretirsin, dedi.

Rasûlullah (s.a.v),

— *Şu gün (şu yerde) toplanın,* buyurdu.

Bunun üzerine kadınlar toplandılar. Rasûlullah (s.a.v) gelerek Allah'ın kendisine öğrettiklerinden onlara bir şeyler öğretti. Sonra da şöyle buyurdu:

— *Sizden hiçbir kadın yoktur ki çocuklarından üç tanesini kendinden önce (ahirete) göndersin de onlar ona cehennem ateşine karşı bir perde olmasınlar!*

DEĞERLENDİRELİM

"Sizin hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir." hadisini ilme teşvik açısından değerlendiriniz.

Bunun üzerine bir kadın sordu:

— İki çocuğu ölen de öyle mi? İki çocuğu ölen de öyle mi? İki çocuğu ölen de öyle mi?

Rasûlullah (s.a.v),

— *(Evet) iki çocuğu ölen de öyledir, iki çocuğu ölen de öyledir, iki çocuğu ölen de öyledir,* cevabını verdi.[17]

Açıklama

İbn Mâce, *"İlim talep etmek her Müslüman'a farzdır."* hadisinin devamını şöyle verir: *"Ehil olmayanların yanına ilim koyan kimse, domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takan kimseye benzer."*

17 Buhârî, İlim, 34; Müslim, Birr, 152; Ahmed b. Hanbel, II, 246, III, 34.

İlim, hak ile batılın ve doğru ile yanlışın ayırt edilmesinde mihenk taşıdır. İlim, amel edip ahlakı güzelleştirmek ve kişiliği olgunlaştırmak için öğrenilir. Faydalı ilim, insanın maddi-manevi dünyasına katkı sağlayan, sosyal ve pratik değer taşıyan bir nimet ve imkândır. Aslında faydalı ilim, hikmet demektir. Hikmet, sahih hüküm ve doğru bilgi anlamına gelir. Bu anlamda ilim sahibi, canlı-cansız bütün varlıklar için de rahmet ve bereket kaynağıdır. Derler ki "Kâmil insan, kâinatın gıdasıdır."

Faydasız bilgi ise hafızaya yük olduğundan işe yarar bilgilerin unutulmasına yol açar. Bir anlamda bu, bilgi kirliliği demektir. Bundan dolayı Rasûl-i Ekrem (s.a.v), *"Allah'ım, fayda vermeyen ilimden sana sığınırım!"*[18] ve *"Allah'ım! Bana öğrettiğin ilimden beni faydalandır. Faydalanacağım bilgileri bana ihsan eyle ve ilmimi artır. Her hâlükârda hamdüsena Allah'adır. Ben cehennem azabından Allah'a sığınırım."*[19] buyurmuştur.

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'deki tefekkür, tezekkür, tedebbür kavramlarının geçtiği ayetleri bularak arkadaşlarınızla paylaşınız.

BİLGİ KUTUSU

Sahabe ve tabiin döneminde ilim dendiği zaman akla öncelikle hadis gelirdi.

Hadis ve fıkıh âlimi Süfyan İbn Uyeyne (ö. 198/813), "İlim talebi ve cihat topluma farzdır. Onlardan bir kısmının bu hizmet ve vazifeyi yerine getirmesi kâfi gelir." dedikten sonra şu ayeti okur: **"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru olmaz. Fakat her topluluktan bir grup dini iyi öğrenmek için harekete geçse de seferden döndüklerinde kavimlerini, kardeşlerini uyarıp aydınlatsa (daha yerinde olur)! Böylece onlar (ihmal ettikleri bilgiyi öğrenerek şer ve fesada karşı) sakınırlar."**[20]

18 Müslim, Zikir, 73; Ebû Dâvud, Vitir, 32; Tirmizî, Deavât, 68; Nesâî, İstiâze, 13; İbn Mâce, Mukaddime, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 167.
19 İbn Mâce, Duâ, 2.
20 Tevbe suresi, 122. ayet.

Kadın veya erkek her Müslüman iman, amel ve ahlaka dair ilmihalî hüküm ve meseleleri öğrenmelidir. İlmihal; hâlin, zaman, ortam ve şartların bilgisi demektir. Farz-ı ayn olan bu dinî-ahlaki davranış bilgisine sahip olmayan veya olduğu hâlde uygulamayan bir Müslüman fasık ve zalim diye nitelenir.[21] Ayrıca Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) şu hadisi, Kur'an öğrenmeyen ve onun terbiyesinden uzak kalan bir insanın vahim sonunu haber verir: *"İçinde Kur'an'dan bir şey olmayan kimse, harap eve benzer."*[22]

İmam Buhârî, üçüncü hadisi "ilim için kadınlara ayrı bir gün tahsis edilmesi" başlığı altında verir. Hadisin diğer bazı tariklerinde, "büluğa ermemiş üç çocuk"[23] şeklinde, ölen çocukların durumu ile ilgili açıklayıcı bir cümle vardır.

Hadis metnindeki "Erkekler senin hadisini, sözlerini ve konuşmalarını alıp götürdü." cümlesi, bazı tariklerde "Erkekler bize galebe çaldı." diye geçer. Buradaki hadis kelimesi, sahabe ve tabiin devrinde genellikle ilim manasında kullanılır.

Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v), kadınların teklifini kabul ederek onlara özel zaman ayırıp ders yapması, onun kadın eğitimine verdiği değeri gösterir. Kadınlara özel düzenlenen bu ilim meclislerinde onlar kendilerini ilgilendiren problemleri, bazen doğrudan Rasûl-i Ekrem'e (s.a.v) açıkça soruyorlar ve cevabını alıyorlardı. Bazen de Hz. Âişe (r.a) başta olmak üzere müminlerin anneleri vasıtasıyla bilgi sahibi oluyorlardı. Hz. Âişe (r.a) şöyle diyor: "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Hayâ duyguları ve mahçup yapıları, onların dinlerini sormalarına ve dinde derin anlayış sahibi olmalarına engel teşkil etmedi."[24]

Kadınların, Hz. Peygamber'e (s.a.v) hitaben söyledikleri "Allah'ın sana öğrettiklerinden bize öğretirsin." cümlesindeki "Allah'ın öğrettikleri" ile Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra hadis ve sünnet kastedilmiştir.

Suffe'nin ilk talebe ve muallimlerinden olan Abdullah İbn Mes'ûd'un (r.a) şu açıklaması, ilme teşvik etmesi bakımından önem arz eder: "Sahabe, iç dünyaları itibariyle ümmetin en nezihi idi. İlim yönünden onlar, ümmetin en derin ve insanların en külfetsiz olanları idi. Siz âlimleri çok, hatipleri (lafazanları) az olan bir devirde yaşıyorsunuz. Sizden sonra âlimleri az fakat hatipleri (lafazanları) çok olan bir zaman gelecektir. Kimin ilmi çok, konuşması da az olursa o övgüye layıktır. İlmi az iken çok konuşan kimse ise yergiye layıktır."[25]

BİLGİ KUTUSU

Hz. Peygamber'in (s.a.v) Medine'deki mescidinin bitişiğindeki yere Suffe, burada kalan insanlara da Ashab-ı suffa denir.

Suffe: İslamiyet'te ilk yatılı medrese kabul edilir. Ashâb-ı suffe, zamanlarının çoğunu buradaki ilim tahsil etmek ve Kur'an öğrenmekle geçirirdi.

21 bk. Fâtır suresi, 32. ayet.
22 Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'ân, 18; Dârimî, Fedâilu'l-Kur'ân, 1; Ahmed b. Hanbel, I, 223.
23 Buhârî, İlim, 34.
24 Buhârî, İlim, 5.
25 Dârimi, Mukaddime, 29.